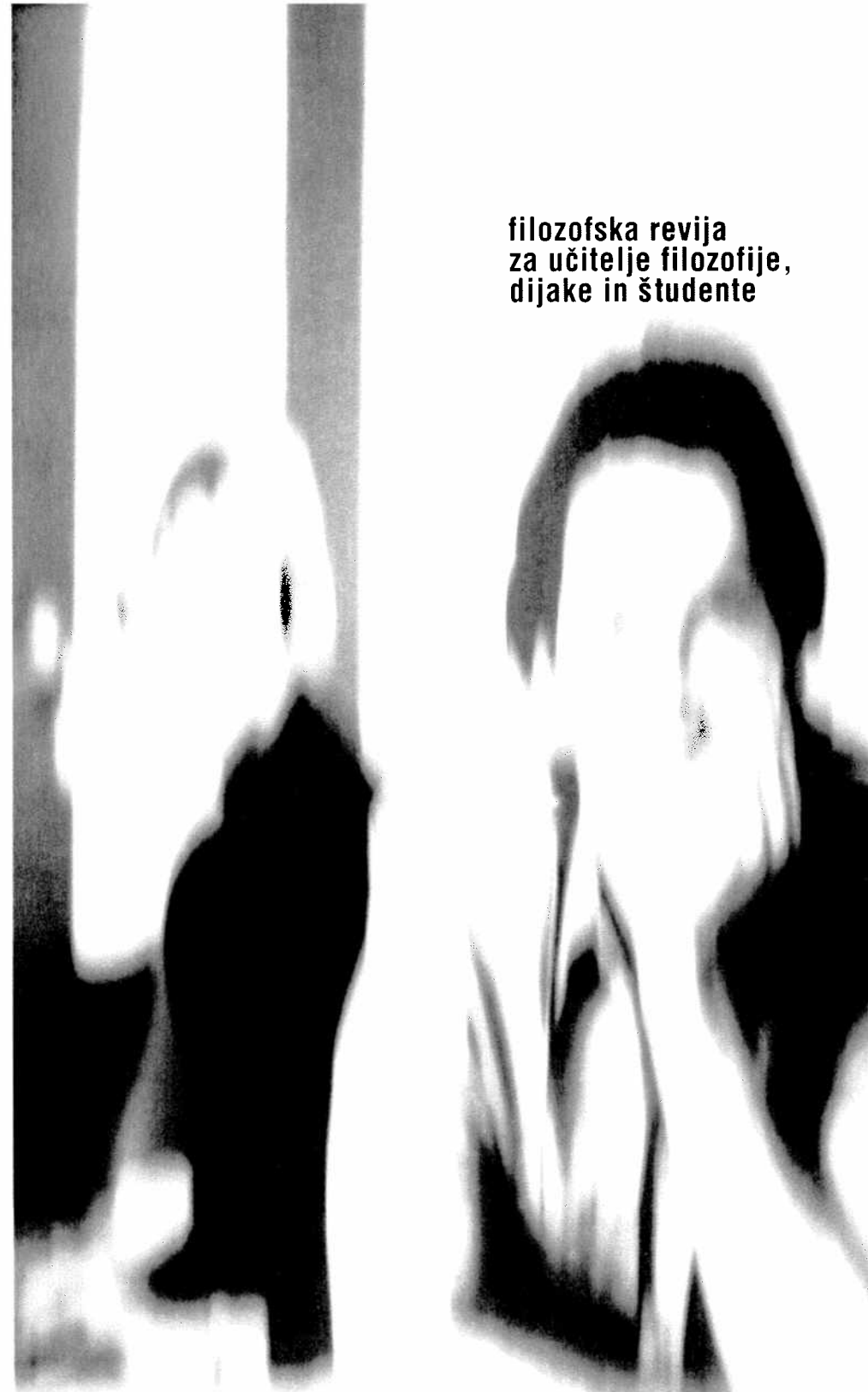
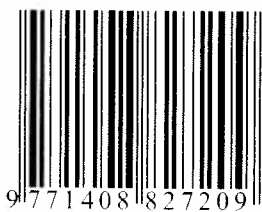

filozofska revija
za učitelje filozofije,
dijake in študente

3/4 2010

9 771408 827209

Etika

Aldo Leopold

Deželska etika¹

Ko se je božanski Odisej vrnil s trojanskih vojn, je na eno vrv obesil ves ducat suženj iz svojega gospodinjstva, ki jih je sumil neprimernega obnašanja med svojo odsotnostjo.

To obešanje ni zajemalo nikakršnega vprašanja pravilnosti. Sužnje so bile lastnina.

Razpolaganje z lastnino je bilo takrat – kot je tudi še sedaj – stvar koristnosti, ne pa stvar pravilnosti ali napačnosti.

Pojmovanja pravilnega in napačnega v Odisejevi Grčiji niso manjkala: spomnimo se zvestobe njegove žene skozi dolga leta, vse dokler niso njegove galeje s črnimi kljuni končno zaorale temnega morja na poti proti domu. Etiška struktura tistih dni je pokrivala žene, a še ni bila razširjena na človeško premoženje. V tri tisoč letih, ki so pretekla od takrat, so bila etiška merila razširjena na številna področja ravnjanja, z ustreznim krčenjem tistih, ki jih sodimo zgolj glede na koristnost.

Etiško zaporedje

Ta razširitev etike, ki so jo do sedaj preučevali zgolj filozofi, je dejansko proces znotraj ekološke evolucije. Njegova zaporedja lahko opišemo z ekološkimi in tudi s filozofskimi pojmi. Etika, gledano ekološko, je omejitve svobode delova-

nja v boju za obstoj. Etika, gledano filozofsko, je razlikovanje družbenega od protidružbenega delovanja. To sta dve definiciji iste stvari. Stvar ima svoj izvor v teženju soodvisnih posameznikov ali skupin po izoblikovanju načinov sodelovanja. Ekolog jih poimenuje simbioze. Politika in ekonomija sta napredni simbiozi, v katerih so prvotno za-vse-prosto konkurenco nadomestili mehanizmi sodelovanja z etično vsebino.

Kompleksnost mehanizmov sodelovanja se je večala z gostoto prebivalstva in z učinkovitostjo orodij. Bilo je, na primer, preprosteje definirati protidružbeno uporabo palic in kamenja v času mastodontov kot nabojev in oglasnih desk v času motorjev.

Prva etika se je ukvarjala z odnosom med posamezniki; Mojzesov dekalog je primer tega. Kasnejši prirastki so se ukvarjali z odnosom med posameznikom in družbo. Zlato pravilo poskuša integrirati posameznika v družbo; in demokracija integrirati družbeno organiziranost v posameznika.

Za sedaj še ni etike, ki bi se ukvarjala s človekovim odnosom do dežele in do živali in rastlin, ki uspevajo na njej. Dežela, kot Odisejeve sužnje, je še zmerom lastnina. Odnos do dežele je še zmerom strogo ekonomski; vsebuje zgolj privilegije, ne pa tudi dolžnosti.

Razširitev etike na ta tretji element v človeškem okolju je, če pravilno razumem dokaze, evolucijska možnost in ekološka nujnost. Je tretji korak v zaporedju. Prva dva sta že bila narejena. Posamezni misleci so že vse od časa Ezekiela in Izaije trdili, da je pljenje dežele ne le nekoristno, temveč tudi napačno. Vendar pa družba še ni pritrčila njihovemu prepričanju. Današnje naravovarstveno gibanje razumem

kot zarodek take pritrditve.

Etiko lahko razumemo kot način usmerjanja pri soočanju z ekološkimi situacijami, ki so tako nove in zapletene ali pa vsebujejo toliko dolgoročnih posledic, da povprečni posameznik nima vpogleda v pot družbene koristnosti. Živalski instinkti so načini usmerjanja za posameznika, ki se znajde v takih situacijah. Etike so morda vrsta družbenega instinkta v izgradnji.

Pojem skupnosti

Vsa etika, ki se je razvila do sedaj, počiva na eni sami premisi: da je posameznik del skupnosti soodvisnih delov. Njegovi instinkti ga spodbujajo k tekmovanju za svoje mesto v tej skupnosti, njegova etika pa ga spodbuja k sodelovanju (morda zato, da bi obstajalo mesto, za katerega se lahko tekmuje).

Deželska etika preprosto razširi meje skupnosti tako, da vključuje zemljo, vode, rastline in živali, ali, vzeto skupaj: deželo.

To zveni preprosto: mar ne izpovedujemo že svoje ljubezni in dolžnosti do dežele svobodnih in domovine pogumnih? Da, toda kaj je pravzaprav to, kar ljubimo? Vsekakor ne zemlja, ki jo kot pot toboganu pošiljamo vzdolž rek. Vsekakor ne vode, za katere menimo, da nimajo nobene druge funkcije, kot da poganjajo turbine, nosijo barke in odplaknejo kanalizacijo. Vsekakor ne rastline, ki jih, ne da bi trenili z očesom, iztrebimo po cele skupnosti. Vsekakor ne živali, saj smo pokončali že številne od največjih in najlepših vrst. Deželska etika seveda ne more preprečiti spreminjana, upravljanja in porabe teh »virov«, vendarle pa priznava njihovo pravico do kontinuirane eksistence in, vsaj ponekod, njihove kontinuirane eksistence v naravnem stanju.

Na kratko, deželska etika spremeni vlogo *Homo sapiens* iz osvajalca deželske skupnosti v njenega preprostega člana in državljana. Iz nje sledi spoštovanje za druge člane, pa tudi spošto-

vanje skupnosti kot take.

Iz človeške zgodovine smo se (upam) naučili, da je vloga osvajalca nazadnje samouničujoča. Zakaj? Zato, ker je v tej vlogi *ex cathedra* vsebovano mnenje, da osvajalec ve, kaj skupnost poganja, kaj in kdo v življenju skupnosti ima vrednost in kaj in kdo v njej ni vreden nič. Zmerom se izkaže, da ne ve ničesar od tega in zato njegova osvajanja nazadnje porazijo sama sebe.

V biotski skupnosti obstaja vzporedna situacija. Abraham je natančno vedel, čemu je dežela namenjena: obstajala je zato, da je v Abrahamova usta cedila med in mleko. V tem trenutku je gotovost, s katero sledimo tej predpostavki, obratno sorazmerna z ravnjo naše izobrazbe.

Navadni državljan danes predpostavlja, da znanost ve, kaj poganja skupnost; znanstvenik je enako gotov, da tega ne ve. Ve, da je biotski mehanizem tako zapleten, da morda njegovega delovanja ne bomo nikdar popolnoma razumeli.

Da je človek dejansko zgolj član biotske ekipe, se kaže v ekološki interpretaciji zgodovine. Številni zgodovinski dogodki, ki smo jih do sedaj pojasnjevali zgolj s stališča človeške podjetnosti, so bili dejansko biotske interakcije med ljudstvom in deželo. Lastnosti dežele so določale dejstva z enako močjo kot lastnosti mož, ki so živeli na njej.

Poglejmo, na primer, poselitev doline Mississippi. V letih, ki so sledila Revoluciji,² so se tri skupine potegovale za nadzor nad njo: domorodni Indijanci, francoski in angleški trgovci ter ameriški naseljenci. Zgodovinarji se sprašujejo, kaj bi se zgodilo, če bi Angleži v Detroitu vrgli nekaj več teže na indijansko stran majavih tehtnic, ki so odločile izid kolonialistične migracije v trstične dežele Kentuckyja. Sedaj

² Gre za ameriško revolucijo, v kateri se je trinajst nekdanjih kolonij združilo, da bi razglasile neodvisnost od britanske krone in tako izoblikovale ZDA (op. prev.).

je čas, da premislimo dejstvo, kako so trstične dežele, ko so bile podvržene določeni mešanici sil, ki so jih predstavljali krave, plug, ogenj in sekira pionirjev, postale pašniki. Kaj če bi nam rastlinska sukcesija,³ lastna tem temnim in krutim tlom, pod vplivom teh sil dala kakšno ničvredno bičje, grmičevje ali plevel? Bi Boone in Kenton⁴ zdržala? Bi se zgodilo preseljevanje v Ohio, Indiano, Illinois in Missouri? Nakup Louisiane?⁵ Transkontinentalna unija novih držav? Državljska vojna?

Kentucky je bil en stavek v drami zgodovine. Pogosto nam pravijo, kaj so v tej drami poskušali narediti človeški igralci, toda le redko nam povedo, da je njihov uspeh ali njegovo pomanjkanje bil v veliki meri odvisen od odziva določenih zemelj na vpliv določenih sil, ki so se odražale zaradi njihove poselitve. V primeru Kentuckyja ne vemo niti, od kod je travniška latovka⁶ sploh prišla – ali je avtohtona vrsta ali pa slepi potnik iz Evrope.

Trstičje postavimo nasproti temu, kar nam pogled nazaj pove o jugozahodu,⁷ kjer so bili pionirji enako pogumni, domiselni in naravovarstveni. Vpliv poselitve tukaj s seboj ni prinesel travniške latovke ali kake druge rastline, primerne, da bi zdržala sunke in udarce težke uporabe. To območje je s tem, ko ga je pasla živina, skozi vrsto vse manj in manj vrednih trav, grmičevja in plevela, zdrsnilo v stanje nestabilnega ravnotežja. Vsak umik rastlinskih tipov je zaplodil erozijo; vsako povečanje erozije je zaplodilo nadaljnji umik rastlin. Danes je rezultat napredujoče in vzajemno poslabšanje

³ V ekologiji zaporedje razvoja življenjskih združb rastlin (op. prev.).

⁴ Daniel Boone (1734–1820) in Simon Kenton (1755–1836) sta bila ameriška pionirja (op. prev.).

⁵ ZDA so teritorij Louisiano (takrat ozemlje, bistveno večje od današnje zvezne države Louisiana) kupile od Napoleona (op. prev.).

⁶ Vrsta trave, ki raste v Kentuckyju (lat. *Poa pratensis*) in je avtohtona v Aziji, Evropi, severni Afriki in severni Ameriki.

⁷ Predvsem območje zveznih držav Nova Mehika in Arizona (op. prev.).

ne zgolj rastlin in zemlje, temveč tudi živalskih skupnosti, ki živijo na njej. Prvi naseljenci tega niso pričakovali: na ciénegah⁸ Nove Mehike so nekateri celo izkopali jarke, da bi to vzpodbudili. Proces je bil tako subtilen, da so ga opazili le redki prebivalci območja. Dokaj neviden je za turista, ki dojema to opustošeno pokrajino kot pisano in začarano (kar sicer tudi je, toda le malo je podobna temu, kar je bila leta 1848).

Ta ista pokrajina je bila »razvita«⁸ že enkrat poprej, toda s precej drugačnimi rezultati. Pueblo Indijanci so jugozahod poselili v predkolumbijskih časih, toda oni pač niso bili opremljeni s pašno živino. Njihova civilizacija je propadla, toda ne zato, ker bi propadla njihova dežela.

V Indiji so bila območja brez trave, ki bi oblikovala rušo, očitno poseljena brez uničenja dežele s preprosto domislivo prenašanja trave h kravi namesto obratno. (Je bila to posledica kake globe modrosti ali zgolj sreča? Ne vem.)

Na kratko, rastlinska sukcesija je vodila tok zgodovine; pionir je preprosto pokazal, v dobrem in slabem, kakšne sukcesije so bile del dežele. Se zgodovino poučuje v tem duhu? Potem ko bo pojem dežele kot skupnosti resnično prežl naše intelektualno življenje, se jo bo.

Ekološka vest

Varovanje narave je stanje harmonije med ljudmi in deželjo. Kljub skoraj stoletju propagande varovanja narave še zmerom napreduje s polžjo hitrostjo; napredek je še zmerom v glavnem na papirju v obliki poklonov in v retoriki na shodih. Na obronkih še zmerom zdrsnemo dva koraka nazaj ob vsakem, ki ga naredimo naprej.

Običajni odgovor na to dilemo je »več naravovarstvenega izobraževanja«. Nihče temu ne bo ugovarjal, toda ali je gotovo, da je treba povečati zgolj obseg poučevanja? Manjka kaj tudi *usebini*?

⁸ Španski izraz za izvir (op. prev.).

Težko je podati korektni povzetek njegove vsebine na kratko, toda kot jo razumem, je v bistvenem vsebina tole: upoštevaj zakon, voli pravilno, pridruži se nekaterim organizacijam in preizkušaj, katero varovanje narave se obnese na tvoji zemlji; ostalo bo naredila država.

Ni ta formula preveč enostavna, če želimo doseči karkoli vrednega? Ne definira nobenega prav in napak, ne pripiše nobene dolžnosti, ne zahteva nobene žrtve, ne implicira nobene spremembe trenutne filozofije vrednot. V smislu uporabe dežele terja zgolj razsvetljeno sebičnost. Kako daleč nas bo tovrstna izobrazba pripeljala? Morda bo primer postregel z delnim odgovorom.

Do 1930 je vsem razen ekološko slepim postalo jasno, da vrhnja plast zemlje jugozahodnega Wisconsin drsi proti morju. 1933 so bili kmetje obveščeni, da bo javnost, če bodo prevzeli določene popravne prakse za pet let, prispevala delovno silo CCC⁹, ki jih bo zraven potrebnih strojev in materiala, pomagala implementirati. Ponudba je bila na široko sprejeta, toda prakse so, ko se je izteklo petletno pogodbeno obdobje, utonile globoko v pozabo. Kmetje so nadaljevali zgolj tiste prakse, ki so zanje navrgle takojšnji in viden ekonomski dobiček.

To je vodilo k ideji, da bi se morda kmetje učili hitreje, če bi pravila pisali sami. V skladu s tem je zakonodajno telo Wisconsin l. 1937 sprejelo Okrajni zakon varstva zemlje. To je kmetom dejansko sporočilo: *Mi, javnost, vas bomo preskrbovali z brezplačno tehnično podporo in vam posodili specializirane stroje, če boste sami pisali svoja pravila za uporabo dežele. Vsaka pokrajina lahko spiše svoja pravila in ta bodo imela veljavo zakona.* Skoraj vsa okrožja so se nemudoma organizirala za sprejem ponujene pomoči, toda po desetletju delovanja še nobeno okrožje ni sprejelo niti enega samega pravila. Obstajal je vidni

⁹ CCC: *Civilian Conservation Corps* je bil posebni program za mlade brezposelne moške, ki je želel prispevati k naravovarstvu in razvoju naravnih virov (op. prev.).

napredek v takšnih praksah, kot so posevki v pasovih,¹⁰ renovacija paše in posipavanje zemlje z apnom, toda nikakršen v ograjevanju gozdičev pred pašo in nikakršen v izločevanju pluga in krave s strmin. Kmetje, na kratko, so izbrali tiste popravne prakse, ki so bile tako ali tako že donosne, ter ignorirali tiste, ki so koristile skupnosti, a niso bile jasno donosne tudi zanje.

Če vprašamo, zakaj ni bilo sprejeto nobeno pravilo, nam povedo, da skupnost še ni pripravljena, da bi ga podprla; izobraževanje mora priti pred pravilo. Toda izobraževanje, ki se dejansko izvaja, ne omenja nobenih drugih dolžnosti do dežele kot tistih, ki jih narekuje sebičnost. Končni rezultat je ta, da imamo več izobraževanja, a manj zemlje, manj zdravih gozdov in ravno toliko poplav kot leta 1937.

Zapleten vidik takih situacij je samoumevnost obstoja dolžnosti pred in nad sebičnostjo v takih komunalnih projektih, kot so izboljšave cest, šol, cerkva in baseball ekip. Pri izboljšavi načina, kako se voda zliva po tleh, ali v varovanju lepote in pestrosti kmetijske pokrajine njihov obstoj ni samoumeven, niti se o njem resno ne razpravlja. Etiko uporabe dežele še zmerom v celoti obvladuje ekonomska sebičnost, podobno kot je pred stoletjem obvladovala družbeno etiko.

Da povzamem: kmeta smo prosili, naj naredi to, kar bi priložnostno lahko, da bi obvaroval svojo zemljo, in naredil je natanko to in samo to. Kmet, ki poseka gozdove s pobočja s 75-odstotnim naklonom, na poseko odpelje svoje krave in spusti deževje, skale in zemljo v javni kanal, je še zmerom spoštovan (če ne celo dostojen) član družbe. Če svoje polje posuje z apnom in poseje svoje rastline povprek čez pobočje, je še zmerom upravičen do vseh privilegijev in koristi svojega Okrožja za varovanje zemlje. Okrožje je krasen primer družbenega stroja, ki pokašljeje iz dveh cilindrov, ker smo bili preveč boječi in preveč željni nenadnega uspeha, da bi

¹⁰ Ang. *strip-cropping* (op. prev.).

kmetu zaupali resnični obseg njegovih dolžnosti. Dolžnosti nimajo nobenega pomena brez vesti in težava, s katero se spoprijemamo, je razširitev družbene vesti z ljudi na deželo.

Nobena pomembna sprememba v etiki ni bila dosežena brez notranje spremembe v našem intelektualnem poudarku, naših zvestobah, naklonjenostih in prepričanjih. Dokaz, da se varovanje narave še ni dotaknilo teh temeljev delovanja, leži v dejstvu, da filozofija in religija zanj še nista slišali. V našem poizkusu, da bi varovanje narave naredili preprosto, smo ga strivializirali.

Nadomestki deželske etike

Ko logiko zgodovine tare lakota, mi pa izvlečemo kamen, moramo z muko razložiti, kako močno je kamen podoben kruhu. Zdaj bom opisal nekaj kamnov, ki služijo *in lieu*¹¹ deželske etike.

Ena temeljna pomanjkljivost naravovarstvenega sistema, ki v celoti temelji na ekonomskih motivih, je to, da večina članov deželske skupnosti nima nikakršne ekonomske vrednosti. Divje rože in ptice pevke so primer. Dvomljivo je, če je več kot pet odstotkov 22.000 višjih rastlin in živali, ki so avtohtone v Wisconsinu, lahko prodanih, zaužitih ali kako drugače ekonomsko porabljenih. In vendar so ta bitja del biotske skupnosti in so, če (kot verjamem sam) njena stabilnost temelji na njeni integriteti, upravičena do nadaljevanja obstoja.

Ko je ena od teh neekonomskih kategorij ogrožena in če smo do nje naklonjeni, si izmislimo izgovore, da ji nadenemo ekonomsko pomembnost. Na začetku stoletja se je zdelo, da ptice pevke izginjajo. Ornitologi so priskočili na pomoč z nekaterimi razločno šibkimi dokazi, da nas bodo insekti požrli, če jih pticam ne bo uspelo nadzorovati. Dokaz je moral biti ekonomski, če je hotel biti veljaven.

Ta dolgoვენja je danes težko prebirati. Nima mo še deželske etike, toda vsaj premaknili smo se nekoliko bližje k točki priznanja, da bi ptice morale obstati zaradi biotske pravice, ne glede na prisotnost ali odsotnost ekonomske prednosti za nas.

Vzporedna situacija obstaja v primeru plenilskih sesalcev, ptic plenilk in tistih ptic, ki se prehranjujejo z ribami. Obstajal je čas, ko so biologi nekako dali preveč poudarka na to, da ta bitja ohranjajo zdravje lovnih živali s tem, ko pobijejo šibke, ali da nadzirajo glodavce za kmeta, ali da plenijo zgolj »nekoristne« vrste. Tudi tukaj je dokaz moral biti ekonomski, če je hotel biti veljaven. Šele v zadnjih letih slišimo bolj odkrite argumente, da so plenilci del skupnosti in da jih noben poseben interes po sebi nima pravice iztrebiti zaradi dobička, resničnega ali namišljenega. Na žalost je ta razsvetljeni pogled še zmerom zgolj v fazi pogovora. Na terenu se iztrebljanje plenilcev veselo nadaljuje: bodimo priča grozečemu izbrisu gozdnega volka z odredbo Kongresa, naravovarstvenih pisarn in številnih zakonodaj zveznih držav.

Nekatere vrste dreves so bile »izključene iz družbe« od ekonomsko usmerjenih gozdarjev, ker rastejo prepočasi ali ker imajo premalo prodajno vrednost kot gozdarski pridelek: bela cedra, tamarak, cipresa, bukev in trobelika so primeri. V Evropi, kjer je gozdarstvo ekološko bolj razvito, so neekonomske drevesne vrste prepoznane kot člani avtohtone gozdne skupnosti, ki se jih kot take v razumni meri ohrani. Za nekatere (kot je bukev) se je, še več, izkazalo, da igrajo pomembno vlogo pri povečevanju rodovitnosti zemlje. Soodvisnost gozda in njegovih konstitutivnih drevesnih vrst, talne flore in favne, se razume sama po sebi.

Pomanjkanje ekonomske vrednosti je včasih lastnost ne le vrst ali skupin, temveč celotnih biotskih skupnosti: močvirja, šotišča, peščine in »puščave« so primer. Naša formula v teh primerih je izročitev njihovega varstva državi kot rezervatov, spomenikov ali parkov. Težava

je, da so te skupnosti ponavadi posejane z bolj donosnimi zasebnimi posestvi; država nikakor ne more posedovati ali nadzirati tako raztresenih parcel. Končni učinek je, da smo nekatera izmed njih izročili dokončnemu iztrebljenju na velikih površinah. Če bi zasebni lastnik bil ekološko ozaveščen, bi bil ponosen na to, da je varuh znatnega dela takih področij, ki k njegovi kmetiji in skupnosti prispevajo pestrost in lepoto.

V nekaterih primerih se je predpostavljeno pomanjkanje dobička v teh »odpadnih« regijah izkazalo za napačno, toda šele potem, ko jih je veliko število bilo odpravljenih. Trenutno naprezanje ohranjanja pižmovkinih močvirij je primer tega.

V ameriškem naravovarstvu obstaja jasna tendenca prenašanja vseh nujnih del, ki jih zasebnim lastnikom ne uspe opraviti, na državo. Državno lastništvo, delovanje, subvencioniranje ali reguliranje je zdaj prevladujoče v gozdarstvu, vzdrževanju pašnikov, skrbi za prst in porečja, varovanju parkov in divjine, skrbi za ribolov in ptice selivke, k čemur pa bodo dodana še nova področja. Večina te rasti v državnem naravovarstvu je ustrezne in logične, nekaj celo neobhodne. Da v zvezi s tem ne izražam nikakršnega neodobravanja, je implicitno zajeto v dejstvu, da sem večino svojega življenja preživel kot delavec v njem. Vseeno pa se zastavi vprašanje, kolikšen je končni obseg naravovarstva. Bodo davkoplačevalci nosili nje-govo neizogibno razraščanje? V kateri točki bo državno naravovarstvo kot mastodont zaradi svojih dimenzij začelo ovirati samo sebe? Zdi se, da odgovor, če sploh obstaja, tiči v deželski etiki ali kakšni drugi sili, ki zasebnemu lastniku pripiše večjo odgovornost.

Industrijski posestniki in uporabniki, posebej še drvarji in živinorejci, so nagnjeni k dolgo-veznemu in glasnemu tarnanju glede obsega državnega lastništva in regulacije zemljišč (s pomembnimi izjemami), toda pokažejo le malo volje za razvoj edine vidne alternative: pro-

stovoljnega varovanja narave na njihovi lastni zemlji.

Ko zasebnega lastnika zaprosimo, naj naredi kakšno nedonosno dejanje v dobro skupnosti, v to dandanes pristane le z razprto dlanjo. Če ga dejanje stane denarja, potem je to pošteno in pravilno, toda če gre zgolj za premišljenost, odprtost duha ali nekaj žrtvovanega časa, je problematika vredna vsaj diskusije. Neustavljivo rast subvencij za uporabo zemlje v zadnjih letih moramo v veliki meri pripisati državnim agencijam za naravovarstveno izobraževanje: deželnim pisarnam, kmetijskim kolidžem in podružnicam. Kolikor lahko zaznam sam, v teh institucijah ne učijo nobene etične dolžnosti do dežele.

Da povzamemo: naravovarstveni sistem, ki temelji zgolj na ekonomski sebičnosti, je brezupno neuravnovešen. Rad ignorira in posledično izključuje številne elemente deželske skupnosti, ki so brez komercialne vrednosti, ki pa so (kolikor vemo) neobhodno potrebni za njeno zdravo delovanje. Predpostavlja – mislim, da napačno –, da bodo ekonomski deli biotske ure funkcionirali brez neekonomskih delov. Na državo prenaša številne funkcije, ki so nazadnje prezahtevne, preveč kompleksne ali preveč na široko raztresene, da bi jih država lahko uspešno opravljala.

Etična dolžnost na strani zasebnega lastnika je edino vidno zdravilo za te situacije.

Deželna piramida

Etika, ki bi dopolnila in vodila ekonomsko vez z deželo, predpostavlja obstoj neke miselne podobe dežele kot biotskega mehanizma. Etični smo lahko le v odnosu do nečesa, kar vidimo, občutimo, razumemo, imamo radi ali kako drugače v to upamo.

Podoba, ki se jo pogosto uporabi v naravovarstvenem izobraževanju, je »naravno ravnovesje«. Zaradi razlogov, ki so preobširni, da bi jih

¹¹ Namesto (op. prev.).

tukaj razlagali, ta način predstavitve ne uspe natančno opisati, kako malo vemo o deželskih mehanizmih. Veliko bolj zvesta je tista podoba, ki se jo uporablja v ekologiji: biotska piramida. Najprej bom piramido orisal kot simbol dežele, kasneje pa razvil nekaj njenih posledic za uporabo dežele.

Rastline vsrkajo energijo sonca. Ta energija se pretaka skozi krogotok, ki ga imenujemo biote in ki jih lahko predstavimo s piramido, ki jo sestavljajo sloji. Najnižji sloj je prst. Sloj rastlin počiva na prsti, sloj žuželk na rastlinah, ptica in glodalec na žuželkah in tako naprej navzgor skozi različne skupine živali do vrhnjega sloja, ki sestoji iz večjih mesojedcev.

Vrste določenega sloja si niso podobne glede na to, od kod prihajajo, ali glede na to, kako izgledajo, temveč prej glede na to, s čim se prehranjujejo. Vsak naslednji sloj je od tistih pod sabo odvisen zaradi hrane, pogosto pa tudi zaradi drugih uslug, in vsak nato s hrano in uslugami oskrbuje tiste nad sabo. Navzgor vsak zaporedni sloj upade v številčnosti. Tako za vsakega mesojedca obstajajo stotine njegovega plena, tisoči njihovega plena, milijoni žuželk in nepreštevno mnogo rastlin. Piramidna oblika sistema odraža to številčno napredovanje od vrha do vznožja. Človek si deli vmesni sloj z medvedi, rakuni in vevericami, ki se prehranjujejo tako z mesom kot z rastlinami.

Črte, ki nakazujejo odvisnost od hrane in drugih uslug, se imenujejo prehranske verige. Tako je zemlja-hrast-jelen-Indijanec veriga, ki se je precej spremenila v zemlja-koruza-kravakmet. Vsaka vrsta, vključno z nami, je vezni člen v številnih verigah. Jelen se prehranjuje s stotimi drugimi vrstami poleg hrasta in krava s stotimi drugimi poleg koruze. Oba sta, torej, vezna člana v stotih verigah. Piramida je tako zapleten vozle verig, da se zdi neurejena. A vendar stabilnost sistema dokazuje njeno visoko organizirano strukturo. Njeno funkcioniranje temelji na sodelovanju in tekmovanju njenih različnih delov. V začetku je življenje piramide

bilo nizko in plitvo; prehranske verige pa kratke in preproste. Evolucija je dodala sloj na sloj, vezni člen na vezni člen. Človek je eden od tisočih izrastkov višav in kompleksnosti piramide. Znanost nas je navdala s številnimi dvomi, toda dala nam je tudi vsaj eno gotovost: trend evolucije je elaboracija in raznolikost biot.

Dežela torej ni zgolj zemlja; je vodnjak energije, ki teče skozi krogotok prsti, rastlin in živali. Prehranske verige so živi kanali, ki prevajajo energijo navzgor; smrt in razkroj jo vrne na zemljo. Krogotok ni zaprt; nekaj energije se izgubi v razkroju, nekaj se je doda iz absorpcije iz zraka, nekaj shrani v prsti, šoti in dolgoživih gozdovih; vendar je nepretrgan krogotok, kot počasi razraščajoč se vrteč sklad življenja. Zmerom obstaja neto izguba zaradi izpiranja, toda ta je običajno majhna in nadomeščena z razkrojem skal. Te se nalagajo v oceanu in se s tekom geološkega časa dvignejo, da izoblikujejo nove dežele in nove piramide.

Hitrost in značaj toka energije navzgor sta odvisna od kompleksnosti strukture rastlinske in živalske skupnosti, podobno kot je tok smole navzgor po drevesu odvisen od njegove kompleksne organizacije. Brez te kompleksnosti normalne cirkulacije najbrž ne bi bilo. Struktura pomeni značilna števila, pa tudi značilne zvrsti in funkcije sestavnih vrst. Ta soodvisnost med kompleksno strukturo dežele in njenim tekočim delovanjem kot energijske enote je ena njenih temeljnih lastnosti.

Ko se dogodi sprememba v enem delu krogotoka, se ji morajo prilagoditi številni drugi deli. Sprememba nujno ne zavre ali preusmeri toka energije; evolucija je dolg niz samopovzročenih sprememb, njen končni rezultat je bila elaboracija toka mehanizma in podaljšanje krogotoka. Vendarle pa so evoliucijske spremembe ponavadi počasne in lokalne. Iznajdba orodja je človeku omogočila spremembe nasilne vrste, s hitrostjo in obsegom, ki jima še nismo bili priča.

Ena sprememba je v sestavi flore in favne. Večji

plenilci so okleščeni z vrha piramide; prehranske verige, prvič v zgodovini, postajajo krajše namesto daljše. Udomačene vrste iz drugih dežel nadomeščajo divje in divje so premeščene v nove habitate. V tem spodkopavanju favn in flor, ki se razširja čez cel svet, so nekatere vrste izločene, druge iztrebljene. Ti učinki so le redko hoteni ali predvideni; predstavljajo nenapovedane in pogosto neizsledljive prilagoditve v strukturi. Agronomska znanost je predvsem tekma med pojavitvijo novih škodljivcev in novih tehnik za njihov nadzor.

Druga sprememba se dotika toka energije skozi rastline in živali in njene vrnitve v zemljo. Rodovitnost je zmožnost sprejemanja, shranjevanja in dajanja energije. Kmetijstvo lahko s prevelikim izkoriščanjem zemlje ali s preveč obsežno nadomestitvijo avtohtonih vrst z domačimi v nadstrukturi zmoti kanale pretoka ali izrabi zalogo. Prsti, izrabljene svojih zalog ali organskih snovi, na katerih temeljijo, se izpirajo hitreje, kot nastajajo. To je erozija.

- Vode so, kot zemlja, del energijskega obtoka. Industrija z onesnaževanjem voda ali z njihovo zajezitvijo lahko izključi rastline in živali, ki so nujno potrebne za to, da energija ostaja v obtoku.

Transport prinaša drugo temeljno spremembo: rastline in živali, vzgojene na enem območju, se zdaj konzumirajo in vrnejo v zemljo na drugem. Transport ujame energijo, shranjeno v skalah in v zraku in jo uporabi drugje; tako vrt gnojimo z dušikom, iz morskih rib nabranim z gvanom ptičev na drugi strani ekvatorja. Tako so prej lokalni in samozadostni krogotoki spodkopani na globalnem nivoju.

Proces spreminjanja piramid z namenom človeške poselitve izpušča shranjeno energijo, kar med pionirsko dobo pogosto povzroča varljivo obilnost rastlinskega in živalskega življenja; divjega in udomačenega. Ti izpusti biotskega kapitala zakrijejo ali preložijo sankcije nasilja.

***

Pomanjšani oris dežele kot energijskega krogotoka posreduje tri osnovne ideje:

- (1) da dežela ni le zemlja.
- (2) da avtohtone rastline in živali držijo krogotok energije odprt; druge to morda lahko, morda ne.
- (3) da so človeško povzročene spremembe drugega reda kot evoliucijske spremembe in da imajo bolj obsežne vplive, kot to želimo ali predvidimo.

Te ideje skupaj zastavijo dva temeljna problema: ali se lahko dežela prilagodi novemu redu? Se lahko zelene spremembe dosežejo z manj nasilja?

Zdi se, da se biote razlikujejo v svoji sposobnosti prenašanja nasilne preobrazbe. Zahodna Evropa, na primer, ima precej drugačno piramido od tiste, ki jo je tam našel Cezar. Nekatere velike živali so izgubljene; močvirnati gozdovi so postali travniki ali orna zemlja; vneslo se je veliko število novih rastlin in živali, od katerih so nekatere ušle kot škodljivci; preostale avtohtone populacije so precej spremenjene v smislu distribucije in obilja. In vendar je zemlja še zmerom tam in, s pomočjo uvoženih hranilnih snovi, še zmerom rodovitna; vode tečejo normalno; zdi se, da nova struktura deluje in ostaja. Ni vidnih prekinitev ali motenja krogotoka.

Zahodna Evropa ima torej odporne biote. Njeni notranji procesi so trdoživi, prožni in odporni na pritisk. Ne glede na to, kako silovite so spremembe, je piramida do sedaj izoblikovala nekatere nove *modus vivendi*,¹² ki ohranjajo poseljivost za človeka in za večino preostalih avtohtonih vrst.

Zdi se, da je Japonska drugi primer radikalne preobrazbe brez dezorganizacije.

Veličina drugih civiliziranih območij in nekate-

¹² Način življenja (op. prev.).

rih, ki se jih je civilizacija komajda dotaknila, izkazuje različne nivoje dezorganizacije, ki niha od začetnih simptomov, do napredujoče izrabe. V Mali Aziji in Severni Ameriki je diagnoza zmedena zaradi podnebnih sprememb, ki so morda bodisi vzrok bodisi posledica napredujoče izrabe. V Združenih državah dezorganizacija niha od kraja do kraja; najhujša je na jugozahodu, Ozarkih¹³ in delih juga, najmanjša pa v Novi Angliji¹⁴ in na severozahodu. Boljša uporaba dežele jo morda še lahko ustavi na manj naprednih območjih. V delih Mehike, Južne Amerike, južne Afrike in Avstralije nasilna in pospešena izraba napreduje, toda obetov ne morem oceniti.

Ta skorajda globalni prikaz dezorganizacije dežele se zdi podoben boleznim pri živalih, z razliko, da nikoli ne napreduje do popolne dezorganizacije ali smrti. Dežela si opomore, vendar na zmanjšanem nivoju kompleksnosti in z zmanjšano nosilnostjo za ljudi, rastline in živali. Številne biote, ki jih sedaj imamo za »dežele priložnosti«, v resnici že temeljijo na izkoriščevalnem kmetijstvu, tj. so že presegle svojo trajno nosilnost. Večina Južne Amerike je prenaseljena v tem smislu.

Na sušnih območjih poskušamo nadomestiti proces izrabljanja s ponovnim pridobivanjem, toda še preveč je očitno, da je predvidena dolgoživost projektov ponovnega pridobivanja pogosto prekratka. Na našem lastnem zahodu najboljši morda ne bodo trajali dlje od stoletja.

Zdi se, da skupni dokaz zgodovine in ekologije podpira eno glavno sklepanje: manj kot so človeške spremembe nasilne, večja je verjetnost uspešne prilagoditve v piramidi. Nasilnost varira z gostoto človeške populacije; gosta poselitev zahteva bolj nasilno spremembo. V tem pogledu ima Severna Amerika večje možnosti za

trajnost kot Evropa, če lahko iznajde zajezev svojo gostoto.

To sklepanje gre navzkriž z našo trenutno filozofijo, ki domneva, da če je majhen porast gostote obogatil človeško življenje, da ga bo neskončni porast obogatil neskončno. Ekologija ne pozna nobenega razmerja gostote, ki bi držalo za neskončno široke meje. Vse pridobitve zaradi gostote so podvržene zakonu zmanjšanih povračil.

Kakršnakoli že je enačba za človeka in deželo, ni ravno verjetno, da sedaj že poznamo vse njene pogoje. Nedavna odkritja s področja mineralne in vitaminske prehrane razkrivajo neslutene odvisnosti v krogotoku navzgor: neznansko majhne količine določenih substanc določajo vrednost zemlje v razmerju do rastlin in rastlin v razmerju do živali. Kaj pa glede krogotoka navzdol? Kaj lahko rečemo glede izginjajočih vrst, katerih ohranitev zdaj štejem za estetski prestiž? Pomagale so izgrajevati zemljo; na kakšne neslutene načine so lahko bistvene za njeno vzdrževanje? Profesor Weaver predlaga, da prerijske rože uporabimo za ponovno nasičenje izrabljene zemlje peščene skleda;¹⁵ kdo ve, s kakšnim namenom se bodo nekoč morda uporabili žerjavi in kondorji, vidre in grizliji.

Zdravje dežele in razhajanje A-B

Deželska etika potemtakem odraža obstoj ekološke vesti, ta pa odseva prepričanje o posameznikovi odgovornosti za zdravje dežele. Zdravje je sposobnost samoobnove dežele. Naravovarstvo je naš napor razumevanja in ohranjanja te sposobnosti.

Naravovarstveniki so zloglasni zaradi različnosti svojih mnenj. Na površini se zdi, da to pripomore k zmedbi, toda bolj natančen pregled izda eno samo razhajanje, skupno številnim

¹³ Visokogorsko območje osrednjih ZDA (op. prev.).

¹⁴ Severovzhodni del ZDA z državami New York, Maine, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, Vermont in New Hampshire se tradicionalno imenuje tudi Nova Anglija (op. prev.).

¹⁵ »Peščena skleda« je bil niz peščenih viharjev v osrednjih ZDA, ki jih je povzročila dolgotrajna suša in neprimerni načini obdelave zemlje (op. prev.).

specializiranim področjem. Na vsakem področju ena skupina (A) deželo smatra za zemljo, njeno funkcijo pa vidi v proizvodnji dobrin; druga skupina (B) smatra deželo za bioto, njeno funkcijo pa vidi širše. Koliko širše je, kot lahko priznamo, sicer dvomljivo in zmedeno.

Na mojem področju, gozdarstvu, je skupina A zadovoljna, če drevesa goji kot zelje, s celulozo kot glavno dobrino gozdarstva. Ne zazna nikakršnega zadržka do nasilja; njena ideologija je agronomska. Skupina B pa po drugi strani gozdarstvo vidi kot v temelju različno od kmetijstva, saj uporablja naravne vrste in upravlja naravno okolje, ne ustvarjanja umetnega. Skupini B je načelno bolj pri srcu naravna reprodukcija. Za izgubo vrst, kot je kostanj, in za grozečo izgubo zelenega bora jo skrbi zaradi biotskih in tudi ekonomskih razlogov. Skrbi jo za celo vrsto sekundarnih funkcij gozda: divjad, rekreacijo, vodovje, področja divjine. Po mojem mnenju skupina B čuti zbode ekološke vesti.

Na področju ukvarjanja z divjadjo obstaja vzporedno razhajanje. Za skupino A sta osnovni dobrini šport in meso; merilo produkcije so številke uplena fazanov in postrvi. Umetno gojenje je sprejemljivo kot trajno, pa tudi začasno pribežališče – če to dopuščajo njegovi stroški glede na enoto. Skupino B po drugi strani skrbi cela vrsta biotskih postranskih problematik. Kakšna je cena pri plenilcih v proizvodnji lovne divjadi? Bi morali imeti nadaljnji dostop do ekzotike? Kako lahko upravljanje povrne vrste, kot je prerijska kura, ki so kot strelna divjad že brezupne in katerih število usiha? Kako lahko upravljanje povrne ogrožene redkosti, kot sta trompetni labod in severnoameriški žerjav? Se lahko načela upravljanja razširijo na divje rože? Tukaj mi je ponovno jasno, da imamo isto razhajanje A-B kot v gozdarstvu.

Na večjem področju kmetijstva sem manj pristojen govoriti, a zdi se, da obstajajo nekako vzporedna razhajanja. Znanstvena agronomija se je aktivno razvijala, preden se je rodila ekologija, zato lahko pričakujemo počasnejše prodiranje

ekoloških pojmov. Še več, kmet, v skladu z naravo svojih tehnik, mora biote spremeniti bolj radikalno kot gozdar ali upravljavec divjine. Vseeno pa je v kmetijstvu veliko nezadovoljstva, za katerega se zdi, da pripomore k novi viziji »biotskega kmetijstva«.

Morda je najpomembnejše od teh nov dokaz, da teža oziroma količina ni nobeno jamstvo hranilne vrednosti poljščin; proizvod rodovitne zemlje je lahko tako kvalitativno kot kvantitativno superioren. Kilažo poljščin z izrabljene zemlje lahko podpiramo tako, da vanjo zlivamo uvoženo rodovitnost, ni pa nujno, da s tem podpiramo tudi hranilno vrednost. Možne dokončne razvejane posledice te ideje so tako neznanske, da moram njihov prikaz prepustiti bolj nadarjenim peresom.

Nezadovoljstvo, ki samo sebe označuje »biokmetijstvo«,¹⁶ je, čeprav ima nekaj značilnosti kulta, vseeno biotsko v svoji naravnosti, še posebej pri svojem vztrajanju na pomembnosti zemlje, flore in favne.

Ekološki temelji so v kmetijstvu ljudem enako slabo poznani kot na drugih področjih uporabe dežele. Le redki izobraženi ljudje se, na primer, zavedajo, da so čudežni napredki v tehniki zadnjih desetletij izboljšave črpalke, ne pa vodnjaka. Hektarji za hektarjem so komaj zadostovali za nadomestitev usihajočega nivoja rodovitnosti.

V vseh teh razhajanjih vidimo ponavljanje istih temeljnih paradoksov: človek osvajalec *proti* človeku biotskemu državljanu; znanost kot brusilec njegove sablje *proti* znanosti kot svetilki v njegovem univerzumu; dežela suženj in postresček *proti* deželi kot kolektivnemu organizmu. Robinsonova sodba o Tristramu se v tej točki lahko lepo uporabi za *Homo sapiens* kot vrsto v geološkem času:

¹⁶ Ang.: *organic farming*; slovenski ekvivalenti so ekološka pridelava, biokmetijstvo, itd. (op. prev.).

Če hočeš ali ne, kralj si, Tristram, kajti eden redkih si, ki jih preizkusi čas in ki ob odhodu zapustijo svet drugačen, kot je bil. Pusti svojo sled.¹⁷

Razgled

Zame je nedojemljivo, da bi etični odnos do dežele lahko obstajal brez ljubezni, spoštovanja in občudovanja dežele in posebnega spoštovanja njene vrednosti. Z vrednostjo seveda mislim nekaj veliko širšega kot zgolj ekonomsko vrednost; mislim vrednost v filozofskem smislu.

Morda je najresnejša ovira, ki zavira evolucijo deželjske etike, dejstvo, da je naš izobraževalni in ekonomski sistem usmerjen proč od, namesto proti zavesti o deželi. Pravi moderni človek je od dežele ločen s številnimi posredniki in nepreštevnimi fizičnimi napravami. Nobenega vitalnega odnosa nima do nje; zanj je prostor med mesti, na katerem rastejo poljščine. Postavite ga na deželo za kak dan, in če kraj po naključju nima igrišča za golf ali če ni »razgledna točka«, potem bo popolnoma zdolgočasen. Če bi poljščine lahko pridelovali s hidroponiko namesto s kmetovanjem, bi mu to zelo ustrezalo. Sintetični nadomestki lesa, usnja, volne in drugih naravnih proizvodov dežele mu ustrezajo boljše kot izvirniki. Na kratko, dežela je nekaj, kar je »prerasel«.

Skoraj enako resna ovira deželjske etike je odnos kmeta, za katerega je dežela še zmerom nasprotnik ali nekaj, kar mu nalaga težko delo in ga drži v suženjstvu. Teoretično bi mehanizacija kmetijstva morala presekat kmetove spono, toda sporno je, če je res tako.

Eden od pogojev ekološkega razumevanja dežele je razumevanje ekologije, kar pa nikakor ni isto kot »izobraževanje«; dejansko se zdi, da se velik del višje izobrazbe namerno izogiba ekološkim pojmom. Razumevanje ekologije nujno

ne izvira v tečajih, ki imajo ekološke nalepke; enako verjetno je, da bo označeno geografija, botanika, agronomija, zgodovina ali ekonomija. To je tako, kot mora biti, toda kakršna koli je nalepka, ekološko izobraževanje je redko.

Naprezanje za deželjsko etiko bi se zdelo brezupno, če ne bi bilo manjšine, ki je v očitnem uporju proti tem »modernim« trendom.

Kamen, ki ga je treba premestiti, da poženemo evoliucijski proces etike, je preprosto ta: prenehaj razmišljati o spodobni uporabi dežele kot zgolj ekonomskem problemu. Vsako vprašanje preuči v sklopu tega, kar je etično in estetsko pravilno ter tudi kar je ekonomsko koristno. Neka stvar je pravilna, kadar teži k ohranitvi integritete, stabilnosti in lepote biotske skupnosti. Napačna je, kadar k temu ne teži.

Seveda se samo po sebi razume, da ekonomska izvedljivost omejuje obseg tega, kar se lahko in kar se ne more narediti za deželo. Zmerom je in zmerom bo. Zmota, ki so jo ekonomski deterministi zvezali okoli našega vratu in ki zdaj moramo ovreči, je prepričanje, da ekonomija določa *viso* uporabo dežele. To preprosto ni res. Nepreštevna množica dejanj in odnosov, ki verjetno predstavlja večino vseh razmerij do dežele, je prej kot z njegovo denarnico določena z okusom in preferencami posestnika. Večina vseh razmerij do dežele prej leži na investicijah časa, premisleka, večine in verjetja, kot pa na investicijah denarja. Kar posestnik misli, to tudi je.

Deželjsko etiko sem namenoma predstavil kot produkt družbene evolucije, kajti nekaj tako pomembnega, kot je etika, ni nikoli »napisano«. Zgolj najbolj površni učenec zgodovine misli, da je Mojzes »napisal« Dekalog; razvil se je v glavah misleče skupnosti; in Mojzes je zapisal njegov poizkusni povzetek za »seminar«. Pravim poizkusni, kajti evolucija se nikdar ne ustavi.

Evolucija deželjske etike je tako intelektualni

kot tudi emocionalni proces. Naravovarstvo je zasnovano na dobrih namerah, a zanje se izkaže, da so nične, celo nevarne, saj jim manjka kritično razumevanje dežele in tudi ekonomske uporabe dežele. Mislim, da je resnica, da se s tem, ko etična meja napreduje od posameznika k skupnosti, njena intelektualna vsebina poveča.

Mehanizem delovanja je enak za vsako etiko: družbeno odobravanje pravih dejanj; družbeno obsojanje napačnih dejanj.

Trenutno so velik problem odnosi in implementacije. Alhambro preoblikujemo s parnim buldožerjem in ponosni smo na svojo metražo. Le stežka se bomo odrekli buldožerju, ki ima konec koncev številne dobre točke, toda potrebujemo bolj nežna in bolj objektivna merila za njegovo uspešno uporabo.

Prevedeno po: Aldo Leopold, »The Land Ethic«, v: *A Sand County Almanac - And Sketches Here and There* (uvod Robert Finch). Oxford University Press: New York, Oxford, 1987, [1949], str. 201 - 226.

Prevedel Tomaž Grušovnik

Tomaž Grušovnik

Tretji korak v etičnem zaporedju - Aldo Leopold in njegova deželjska etika danes

Le najbolj optimistični med nami bi upali trditi, da smo danes v praksi kaj bližje tistemu »tretjemu koraku v etičnem zaporedju« - deželjski etiki - kot smo bili v pozni drugi polovici 20. stoletja, ko je Leopold pisal svoj *Almanah peščen dežele*, iz katerega je prevedeni odlomek eseja Deželjska etika. Prav nasprotno: zdi se, da za Leopoldovimi časi ne capljamo le v smislu napredujoče okoljske degradacije, ki je glede na iztrebljanje živalskih in rastlinskih vrst danes že primerljiva s časom izumrtja dinosavrov (tj. izumrtje v kredi in terciju), temveč tudi v načinu, kako se človeška družba (neuspešno) organizira, ko poskuša zajeziti vpliv človekove dejavnosti na naravno okolje.

Poleg poetične vrednosti, ki jo imajo številna Leopoldova dela, predvsem pa *Almanah peščen dežele* in njemu pripadajoči spisi, in poleg izredno ostrega vpogleda v to, kar se nam dogaja na naravovarstvenem področju in kam bredemo, je Leopoldova vrednost natanko v njegovem pristopu do družbene problematike okolja: do etike oziroma natančneje do razmerja med politiko, ekonomijo in etiko v navezavi na okolje ali, kot bi rekel Leopold: deželo. Predvsem na tem področju je Leopoldov prispevek neprecenljiv in zato je škoda, da ga pozna relativno malo ljudi, toliko večja. Neuspehi v Kjotu, Kobenhavnu in na vseh drugih političnih zasedanjih z okoljsko tematiko so posledica podobnih mehanizmov, ki jih je Leopold opisal že pred 60 leti; a nič ne kaže, da ga kdorkoli od zasedujočih sploh pozna, kaj šele jemlje resno.

Toda kdo je sploh bil Aldo Leopold, ta pisatelj, pri katerem bomo našli travniško latovko, severnoameriškega žerjava, vidro, grizlija in zeleni bor v družbi z Mojzesom, Izaijo,

¹⁷ Odlomek iz *Tristrama* (1929), priredbe *Tristana in Izolde*, Edwina Arlingtona Robinsona (1869-1935) (op. prev.).

Odisejem, številnimi sociološkimi in filozofskimi termini ter poezijo? Leopold seveda ni tradicionalni filozof, kakršna sta bila denimo Kant ali Hegel; pri njem prej kot sklepanja z abstraktnimi termini najdemo pripovedi o gorah, travnikih, drevesih, rekah in živalih, ki pa jih prežema zavidanja vredna ostrafilozofska intuicija in neverjetni čut natančnega opazovanja.¹⁸ Rečemo lahko, da je Leopold predvsem dober primer praktičnega filozofa oz. filozofa v praksi. Rodil se je leta 1887 v Burlingtonu, v zvezni državi Iowa. Po študiju gozdarstva na prestižni univerzi Yale je leta 1909 pričel delati za nacionalno gozdarsko službo. Leopold je v ZDA – kjer praktično vsak povprečno izobražen človek, za razliko od Evrope, pozna njegov *Almanah peščene dežele* – znan predvsem kot oče naravovarstvenega gibanja, čeprav je umrl več kot desetletje pred *Nemo pomladjo* Carsonove, ki se sicer šteje za začetek okoljskih gibanj. Poleg svojega profesionalnega znanstvenega ukvarjanja z naravovarstvom in biološkimi vedami je Leopold veliko prispeval tudi k politično-družbeno-ekonomskim vidikom varovanja narave in redno pisal za časopise, bil je pa tudi strasten lovec.

Kakorkoli že, Leopold je bil vizionar: številne tematike, ki jih omenja v spisu o deželski etiki, so v preteklih šestdesetih letih zrasle v pereče globalne probleme; zaradi njegove že omenjene neverjetno ostre intuicije – sposobnosti, s katero je lahko z neverjetno natančnostjo ocenil, kam stvari peljejo –, pa tudi zaradi igre s transformativnimi močmi jezika, ki spominjajo na novozavezne tekste, ga J. Tallmadge v svojem eseju o *Almanahu* imenuje kar za preroka, za ameriškega Izaijo.¹⁹ Ravni Leopoldovega

vpogleda v stanje naravovarstva sta, kot rečeno, vsaj dve – najprej gre za oceno stanja okolja, dogajanja v naravnem svetu, oziroma še natančneje: vpliv sodobnega človeka in njegovega načina življenja na okoljski svet; in drugo je tukaj (ne)sposobnost države in vladnih služb (vključno z izobraževanjem), da bi presekale status quo, ki vlada v našem odnosu do narave; vzporedno s tem pa tudi nepripravljenost posameznika – *nas* – da na svoja pleča prevzame odgovornost za svoja dejanja in jo končno neha prelagati drugam. Oboje si bomo na kratko pogledali v nadaljevanju, s poudarkom na drugi točki, ki je spričo neslavnih propadov domala vseh poizkusov iskanja mednarodnega dogovora glede zmanjšanja človekovega vpliva na spreminjanje podnebja toliko bolj pereča, in s poudarkom na Leopoldovih intuicijah okoljske – oziroma deželске – etike.

Nezavidljivo stanje okolja, v katerem smo se znašli – kot posledica človekove dejavnosti po industrijski revoluciji – v 21. stoletju in znanstveni dokazi, ki to stanje opisujejo, nam lahko služijo kot vpogled v natančnost Leopoldovih ocen v eseju *Deželška etika*. Če so nekateri ljudje zaradi velikega mednarodnega vpliva najrazličnejših lobijev pred desetletjem še dvomili o podnebnih spremembah, ki naj bi jih povzročil človek, je danes takih ljudi vse manj oziroma je njihove argumente in njihov način ravnanja vse težje upravičiti.²⁰ Morda so trije merodajni, znanstveno potrjeni kazalci resnosti stanja, v katerem se nahajamo, a) hitrost izumiranja naravnih vrst, b) še zmerom naraščajoča svetovna poraba fosilnih goriv in pa izjemno nazorno statistično orodje, imenovano c) eko-

B.). The University of Wisconsin Press: Madison Wisconsin, str. 122.

²⁰ Dejansko lahko razlog za izpričani dvom v človeško povzročene podnebne spremembe razložimo s t. i. psihološkim mehanizmom zanikanja. O tem glej denimo moj prispevek na konferenci *The Age of Breath*, naslovljen »Embodied Education for Environmental Ethics«, *Glasnik ZRS Koper*, 1. 15, št. 3 (2010), str. 33–34, in druge spise. Tako lahko rečemo, da ljudje morda sicer še vedno ne prevzemamo svoje odgovornosti za nastale okoljske spremembe, da pa je beg od te odgovornosti čedalje težji.

loški odtis.

K a: spomnimo se odlomka eseja *Deželška etika*, kjer Leopold opisuje »deželno piramido«, tj. simbolični prikaz pretoka energije v naravi (od tod tudi njegova lepa metafora dežele kot vodnjaka energije), ki ga opisuje ekologija. Leopold natančno razlikuje med evlucijskimi spremembami krogotoka energije, ki imajo za posledico naraščajočo razvejanost in slojevitost naravne piramide organizmov, ter človeško povzročeni spremembami. Jasno pravi, da je ena od osnovnih idej orisa dežele kot energijskega krogotoka ta, »da so človeško povzročene spremembe drugega reda kot evlucijske spremembe in da imajo bolj obsežne vplive, kot to želimo ali predvidimo«. Sodobne ocene hitrosti izumiranja živalskih vrst, do katerih se lahko dokopljemo na podlagi statističnih izračunov, nam pričajo o naravni katastrofi, ki se dogaja pred našimi očmi: ocene so, da na leto izumre okoli ena vrsta vsakih 20 minut (kar pomeni, da bo, ko boste prebrali ta sestavek do konca, na svetu vsaj ena vrsta življenja manj). To število je veliko večje od normalne smrtnosti vrst, ki se, preračunano iz fosilnih ostankov, giblje med 10 in 100 vrstami na leto.²¹ To pomeni, da se danes nahajamo v obdobju množičnega izumiranja, po številkah menda sorodno tistemu izpred 65,5 milijona let (kreda/tercij), ki je naredilo konec vladavini velikih plazilcev na Zemlji. Iz grafov je razvidno, da je umiranje vrst v povezavi s človekovo naraščajočo porabo energije in rastočo populacijo. Povsem v slogu tega, kar pravi Leopold: gosta poselitev terja bolj nasilno spreminjanje narave. Zaradi omenjenih povezav med človekovo naraščajočo aktivnostjo in izumiranjem vrst se zdi, da lahko izumiranje v veliki meri res pripisemo prav vplivu človeka.

²¹ Prim. denimo spletno stran PBS: http://www.pbs.org/wgbh/evolution/library/03/2/1_032_04.html ali tudi spletno stran (Whole Systems Foundation): <http://www.whole-systems.org/extinctions.html> (dostop do obeh na dan: 18. avgust 2010). Številni podatki so na voljo, če v Google iskalnik vpišemo geslo »extinction rate«.

Gledano v geološkem času so množična izumiranja vrst sicer relativno »pogosta«: poznamo pet velikih izumrtij in številna manjša izumiranja.²² Po vseh teh izumiranjih si je naravna pestrost zmerom opomogla. To trdi tudi Leopold. Vendar pa je čas, ki je potreben za tako obnovo flore in favne, neverjetno dolg: kar 10 milijonov let ali 200.000 človeških generacij. In težava tega »vmesnega« obdobja, ko se prehrambene verige in struktura piramide na novo vzpostavljajo, je, – kot znova pravi Leopold – »zmanjšana nosilnost«, tj. sposobnost okolja, da vzdržuje organizme, vključno s človekom.

Naslednja težava, s katero se soočamo v trenutnem izumiranju vrst in ki jo znova omenja tudi Leopold, je ta, da se na prvi pogled z okoljem ne zdi nič narobe. Lahko si zamislimo nekoga, ki bi zgoraj predstavljena dejstva o izumiranju zavrnil, rekoč, da sam pravzaprav *ne vidi* nobenega izumiranja: kokoši, psi, mačke, pa tudi vrabci, golobi in vrane, še vsi veselo tekajo in letajo naokrog po zemlji. Kakšno izumiranje torej? Seveda je težava izumiranja v tem, da izgubljam vrste, ki so nam manj poznane in niso neposredno del našega vsakdana: pogosto gre za insekte in nevretenčarje. Toda: seveda imajo tudi ti organizmi svoje mesto v »krogotoku energije« in skupaj z Leopoldom lahko rečemo, da niti »ne vemo, na kakšne neslutene načine vzdržujejo zemljo«. Domnevno ravnotežje okoljskega sveta je dejansko privid: že zdavnaj je bila zemlja izčrpana, že zdavnaj naša civilizacija pridobiva hrano z »izkoriščevalskim kmetijstvom«, kot temu pravi Leopold, katerega posledica je naraščajoča raba gnojil in drugih kemičnih sredstev, ki jih uporabljamo kot nadomestilo za snovi, ki so pred izrabo lokalno prisotne v naravi. Na žalost takšno stanje ne more zdržati dolgo: prej ali slej se za nazaj izkaže, in to s stopnjevano silovitostjo, da je ravnovesje

²² Najhujše izumiranje do sedaj je bilo pred 251,4 milijona let (permij/trias), ko je izumrlo kar 96 % morskih vrst in 70 % kopenskih vretenčarjev; ta črni dogodek zemeljske zgodovine se imenuje tudi »veliko izumiranje«. Da si je biološka pestrost po tem dogodku opomogla, je bilo potrebnih kar 30 milijonov let.

bilo že zdavnaj porušeno.

K b: trenutna svetovna poraba energije znaša okoli 474 eksadžulov (474×10^{18} J) na leto, od česar je kar 80 do 90 % prihaja iz fosilnih goriv. V 20. stoletju se je poraba fosilnih goriv povečala kar 20-krat. Med letoma 1980 in 2006 se je ta poraba eksponentno večala za 2 % vsako leto.²³ Leopold v eseju o deželški etiki ta problem naslavlja v točki, ko govori o spremembah v krogotoku energije. Omenja izrabo in izpuščanje energije iz sistemov, ki so to energijo v skladu z delovanjem krogotoka kopičili dolga leta.

Toda Leopold gre še dlje od omenjanja naraščajoče porabe: ne gre samo za to, da porabimo preveč energije in da so naše spremembe preveč »nasilne« v tem smislu, temveč tudi in predvsem za to, da je ta energija iztrgana na enem koncu zemlje in potem izpuščena ali odložena na povsem drugem. Tako se določeni krogotok pretirano prazni, medtem ko se drugi pretirano polni. To danes seveda ne velja zgolj za nafto: pogledjmo samo, iz katerih delov sveta dobivamo hrano, oblačila, gospodinjske pripomočke in domala vse, kar kupimo. Večinoma ti predmeti in snovi, iz katerih so izdelani, prihajajo iz daljnih krajev: sprehod po supermarketu je, če smo pozorni na nalepke izvora proizvodov, kot listanje počitniškega kataloga kake eksotične turistične agencije: Kitajska, Indija, Kanada, Vietnam, Ekvador, Južnoafriška republika, Brazilija ... Le redko so nam na voljo proizvodi, ki bi prihajali izključno iz Slovenije in držav, ki mejijo nanjo. Zelo verjetno je, da bo danes na vašem krožniku večerja sestavljena iz kanadskega fižola, maroških rakcev, izraelskega paradiznika, kruha, spečenega iz ruskega žita, s sladkom iz ekvadorskih banan in francoskega mleka. Hranilne snovi, ki so zaužite s to hrano, in organski odpadki, ki ostanejo ob njihovi pripravi, se nato spustijo po kanalizaciji ali odvržejo na smetišča, ter tako pristanejo

na popolnoma drugem koncu planeta, ne da bi se vrnilo v krogotok, iz katerega so pridelki nastali. In tako je vsak dan. Leopold je bil med prvimi, ki so zaznali ta problem že v 40. letih prejšnjega stoletja – daleč pred tem, ko se je začelo govoriti o globalizaciji –, in je bil gotovo v nekem smislu pionir gibanja, ki se danes zavzema za lokalno potrošnjo (vsaj) hrane.

K c: ekološki odtis je, povsem preprosto rečeno, površina zemlje, ki je potrebna, da vzdržuje življenjski stil določenega človeka. Organizacija, ki se ukvarja s tem statističnim orodjem, prikazuje, koliko planetov Zemlja bi potrebovali, če bi vsi ljudje na svetu živeli enako kot neka določena oseba. Jasno je, da se bo ta podatek od osebe do osebe spreminjal, pač glede na njen življenjski slog. Glede na to orodje se denimo Slovenija že nahaja v t. i. ekološkem deficitu.²⁴ Podatek za svet, pridobljen iz statistik ZN, nam pove, da bi celotno prebivalstvo sveta, če bi želelo ohraniti trenutni način življenja, potrebovalo že 1,4 planeta Zemlje za pokritje svojih potreb: povedano drugače, v enem letu porabimo in odložimo toliko snovi, kot jih planet Zemlja lahko proizvede in absorbira v letu in petih mesecih. Skratka: že zdavnaj (okoli leta 1989) je človeštvo kot celota prekoračilo to, kar ima na voljo. Leopold je že davno pred temi statističnimi orodji opozarjal, da ima naše kmetijstvo tendenco »izkoriščevalnosti«: »Številne biote, ki jih sedaj imamo za »dežele priložnosti«, v resnici že temeljijo na izkoriščevalnem kmetijstvu, tj. so že presegle svojo trajno nosilnost.«

Zaključek prikaza te prve ravni Leopoldovega vpogleda v razmerje med človekom in njegovim okoljskim svetom, ki se nanaša na problematiko človekovega vpliva na naravo, lahko sklenemo z dvoumno ugotovitvijo: lahko smo

²⁴ Prebivalstvo Slovenije porabi več virov, kot jih lahko dobi iz svojega okolja. Naš povprečni ekološki odtis je 3,9 globalnega hektarja na osebo, medtem ko je v Sloveniji na voljo 2,4 globalnega hektarja na osebo. Več o ekološkem odtisu najdemo na spletni strani World Footprint Network: <http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/> (dostop na dan 18. avgust 2010).

začuden, kako prav je imel Leopold in kaj vse je predvidel, a hkrati nad tem tudi zaskrbljeni: zaskrbljeni, da je imel tako prav in da je njegov napor ozaveščanja tako malo zalegel.

A še bolj kot nad Leopoldovimi daljnosežnimi opažanji našega vpliva na naravno okolje smo lahko začuden nad natančnostjo njegove presoje družbenih, političnih in ekonomskih mehanizmov, ki delujejo v sferi okoljevarstva; pravzaprav šele v tej točki pride najbolj do izraza Leopoldov družboslovni in pa predvsem humanistično-filozofski značaj.

Vprašajmo se, čemu je Leopold pravzaprav sploh spisal Deželsko etiko? Odgovor na to vprašanje najdemo kar v spisu samem. Ko razpravlja o naravovarstvenem sistemu, ki temelji na skrbi države za ekonomsko manj ali celo nepomembna področja, Leopold izraža skrb nad vzdržnostjo takega sistema: »[Z]astavi [se] vprašanje: kakšen je njegov končni obseg? Bodo davkoplačevalci nosili njegovo neizogibno razraščanje? V kateri točki bo državno naravovarstvo kot mastodont zaradi svojih dimenzij začelo ovirati samo sebe?« in nato dodaja: »Zdi se, da odgovor, če sploh obstaja, tiči v deželški etiki ali kakšni drugi sili, ki zasebnemu lastniku pripiše večjo odgovornost.« Ter še: »Etična dolžnost na strani zasebnega lastnika je edino vidno zdravilo za te situacije.« Skratka, ko je Leopold kot delavec v nacionalni gozdarski službi ZDA bil priča vsem relativno neuspehim poizkusom obvladovanja okoljske situacije, ki so temeljili na državnih subvencijah, pomoči, preračunavanjih in podobnem, je naposled uvidel, da je rešitev ena sama: sprememba na strani posameznika, na strani naših »intelektualnih poudarkov, zvestob, naklonjenosti, čustev ...« Šele s spremembo teh se lahko uspešno spremeni naš odnos do okolja, in sicer tako, da naša »moralna čustva« razširimo na deželo kot tako; da v našo moralno »skupnost« sprejmemo »zemljo, vode, rastline in živali, ali, vzeto skupaj: deželo.«

Takšno prepričanje – da je naravo, s tem pa

tudi nas same, možno rešiti le, če spremenimo svojo etiko – uvršča Leopolda med humaniste. Med humaniste zato, ker je kot znanstvenik bil prepričan, da bo samo znanost premalo. Dejansko se v Leopoldovi misli, če ga beremo pozorno, skriva precejšnja intelektualna skromnost in zadržek glede zmožnosti znanja, da reši perečo problematiko preobremenjenosti okolja. Pozoren bralec eseja Deželška etika bo namreč opazil, da je Leopold skeptičen glede naše možnosti natančnega poznavanja naravnih mehanizmov. Spomnimo se, kako pravi, da je znanstvenik prepričan, da *ne ve*, kaj poganja skupnost. Dejansko lahko na Leopoldovo *deželško etiko* gledamo tudi kot na »družbeni mehanizem«, ki nam pomaga sprejemati odločitve v trenutkih, ko *ni jasno*, kakšne posledice lahko ima naše ravnanje; zato etiko na začetku svojega spisa tudi primerja z »družbenim instinktom«, ki nam lahko pomaga pri odločitvah tako, kot »instinkt« v negotovih situacijah pomaga posamezniku. Deželška etika je tako za Leopolda tudi izraz naše nujne intelektualne ponižnosti spričo nepoznavanja kompleksnosti naravnega sveta: po njem je bolj previdno ceniti naravo kot celoto, kot pa negotovo masovno uporabljati mehanizme, ki jih ne poznamo dovolj dobro.

Etika je, skratka, Leopoldov odgovor na vprašanje, kako doseči spremembo v človekovem odnosu do okolja. Etika, ki je za Leopolda hkrati evolucijski, pa tudi intelektualni in emocionalni proces.

Kaj nam ta Leopoldova opažanja lahko povedo danes, ko smo priča propadu ali neupoštevanju cele vrste mednarodnih sporazumov in zasedanj o okolju, od Kjotskega do Kopenhavskega in drugih? Gotovo to, da sta Leopoldovo opazovanje in diagnoza neuspeha družbenih sprememb, ki se želijo uveljaviti bodisi z vrha (vlade) bodisi prek utečenih politično-ekonomskih kanalov, bila še kako pravilna. Njegova lokalna opažanja o družbenih naravovarstvenih procesih pred- in povojnih ZDA so danes v veliki meri samo prenesena na globalno raven in:

²³ Glej geslo angleške Wikipedije »World energy resources and consumption«. http://en.wikipedia.org/wiki/World_energy_resources_and_consumption (dostop dne 18. avgusta 2010).

preverjeno ne delujejo. To sicer ne pomeni, da so tovrstni sporazumi povsem nepomembni in nepotrebni (čeprav se čedalje bolj zdijo ravno takšni), pomeni pa, da gotovo ne bodo zaživel v praksi, če ljudje že poprej ne bomo spremenili svojega odnosa do okolja, ki pa ga lahko zaobrremo le z novo obliko etike in občutka »dolžnosti do dežele«.

Modro bi torej bilo poslušati Leopoldove opazke in poskušati poiskati prostor za spremembo na tej humanistični ravni človekovega bivanja. A tega, kot opozarja Leopold, znova ne bomo dosegli le z, denimo, »več izobrazbe«. Kot lahko vidimo, ideja okoljskega in ekološkega izobraževanja sploh ni nič novega: cvetela je že v Leopoldovem času. A imela je pomanjkljivost, tako kot jo pogosto ima še danes: ne vsebuje etike, ne vsebuje nobenega prav in nobenega napak. Dvomljivo je tudi, ali bomo kak napredek dosegli z izobraževanjem, ki temelji na idejah grožnje, zastraševanja in posledično nujnega odrekanja, če želimo svojim zanamcem zapustiti boljši svet. V to se namreč velika večina »izobraževanja« o okoljski problematiki sprevrže – v podhodu pod Cankarjevim domom smo v poletju 2010 imeli razstavljen tipični primer takega izobraževanja: grozovite slike opustošenja Lipice in Triglavskega narodnega parka kot posledice človeško povzročenih podnebnih sprememb, neprijetne ilustrirane prizore civilne zaščite, ki obubožanemu prebivalstvu s cisternami dovažajo najnujnejšo oskrbo ... In potem podatke o prekomerni porabi virov, podobne tistim, ki jih sicer najdemo na začetku tega sestavka. Toda: ali take slike zares povzročijo spremembo človeških src? Ali pa povzročijo zagrenjenost ter že omenjeno zanikanje in beg od odgovornosti? Ne bi bilo bolje, če bi okolju bolj prijazno bivanje ne vzpodbujali z zastraševanjem in mislijo na odrekanje, temveč s spodbujanjem k domiselnemu reševanju problemov, ki pa je seveda lahko tudi navdihujoče in krepil občutek za smiselnost bivanja? Čeprav je po drugi strani res, da se ljudje moramo začeti zavedati resnosti problematike. Kakorkoli že,

Leopoldova ideja preoblikovanja ne toliko obsega kot vsebine okoljskega izobraževanja je tudi danes na mestu.

Poudarek, ki ga Leopold v etiki daje čustvom, pa tudi »intelektualnim poudarkom, zvestobam in naklonjenostim«, njegovo filozofsko zastavitev etike dejansko premika v bližino filozofov, kakor je bil David Hume. Hume je bil namreč en tistih mislecev, ki je etičnost odrekel razumu in jo pripisal t. i. moralnemu čutu. Eden od elegantnih načinov, kako je Hume zagovarjal neodvisnost moralne sfere od razuma, je njegovo opažanje, da je razum sposobnost presoje resnice in neresnice; iz tega sledi, da je vse, kar ne more biti označeno kot resnično ali neresnično, zunaj domene razuma; če sedaj pogledamo naše strasti, hotenja in dejanja, potem vidimo, da jih je nesmiselno označiti kot »resnične« ali »neresnične«. ²⁵ Leopold se sicer ne spusti v tako eksplicitno filozofsko razmišljanje, toda iz njegovih poudarkov na senzibilnosti je vendarle mogoče razbrati, da se nagiba k tistemu nazoru, ki moralnost pripisuje moralnemu čutu oz. sentimentu.

Sodobni filozof, ki je etiko prav tako videl bolj v sentimentu kot razumu, je bil ameriški pragmatist Richard Rorty. Moralni napredek je Rorty tako videl v »napredku sentimentov«, ne pa denimo v kakem »približevanju resnici«. Z drugimi besedami to pomeni, da je Rorty epistemologiji – vedi, ki se ukvarja z vednostjo in spoznavanjem – odrekel možnost razsojanja v moralnih zadevah. Po njegovem mnenju je preprosto dokaz tega dejstvo, da filozofi po 2500-letni zgodovini zahodne filozofije niso prišli nič bližje »razumskim moralnim principom«, ter dejstvo, da je k »moralnemu napredku« veliko bolj kot filozofija po njegovem mnenju pripomogla navdihujoča literatura, tj. romani

²⁵ Lahko jih seveda označimo kot resnična in neresnična v smislu presoje ali so obstajala ali ne: lahko, denimo, rečem, da je res, da sem si želel jabolko; če rečem, da je moja želja bila 'resnična', potem mislim, da sem to željo res imel (ne pa denimo želje pojesti hruško). Toda nesmiselno bi bilo reči, da je bila ta želja kot taka resnična – kakšna bi potem sicer bila 'neresnična' želja pojesti jabolko?

z moralno vsebino, ki so širili ideje solidarnosti in sočutja. Po Rortyju bi tako: »... to vrsto napredka ne smeli razumeti kot približevanje človeškega mnenja k Moralni Resnici ..., temveč raje kot povečanje naše zmognosti, da imamo več in več razlik med ljudmi za moralno nepomembne.« ²⁶ Za kar se Rorty dejansko zavzema, je razširjanje naše moralne odgovornosti na ljudi, ki so drugačni od nas samih, kar to, naj »štejemo več in več razlik (denimo barvo kože, spol ali prednike) med nami za moralno nepomembne«, v resnici pomeni. Gre za, na kratko, razširjanje kroga moralne odgovornosti. Od tega mnenja je Leopoldov »tretji korak v etičnem zaporedju« oddaljen le še lučaj: če etično domeno – ta krog moralne odgovornosti – razširimo na način, da vanjo vključimo še rastline, živali in ekosisteme, dobimo natanko: *deželsko etiko*. ²⁷ S tem smo naredili tudi polni krog od Leopolda, Huma in etičnih ali moralnih »sentimentalistov« do Rortyja nazaj k Leopoldu.

Prava in največja vrednost Leopoldovega spisa Deželska etika je tako v njegovem vztrajanju pri etiki kot receptu za boljši in bolj trajnostno naravnani človekov odnos do okolja. Ta je pomembna zato, ker nas zgodovina več kot od polovice preteklega stoletja zmerom znova opominja, da so vlade držav nemočne pri uveljavljanju ekoloških predpisov, če nimajo tudi podpore ljudskih src. Nučen je, skratka,

²⁶ Rorty, R. (1998), *Truth And Progress*, (Volume 3 of Philosophical Papers). Cambridge University Press: Cambridge, str. 11.

²⁷ Rorty sam sicer ni storil tega tretjega koraka tako kot Leopold, a v njegovih delih vendarle obstaja dovolj namigov na to, da je tovrstna razširitev tudi v njegovi filozofiji implicitno zajeta – v svoji znani knjigi *Kontingenca, ironija in solidarnost* tako pravi: »Stališče, izraženo v prvem delu te knjige, je nezdružljivo ... z idejo, da obstaja 'naravni' rez v spektru podobnosti in razlik, ki zajema razliko med tabo in psom, ali tabo in enim izmed Astimovih robotov – rez, ki označuje konec racionalnih bitij in začetek neracionalnih, konec moralne dolžnosti in začetek dobrohotnosti. Moje stališče je, da so občutja solidarnosti nujno stvar tega, katere podobnosti in razlike imajo za nas težo in da je ta teža funkcija zgodovinsko kontingentnega končnega besednjaka.« Rorty, R. (1989), *Contingency, Irony, And Solidarity*. Cambridge University Press: Cambridge, str. 191-192.

ta tretji korak v etičnem zaporedju. Toda kako do tega priti? Kako naj si odgovornost do nečloveških bitij in ekosistemov – vključujoč vode, prsti in druge nežive oblike narave – vcepimo? Leopoldov odgovor na to vprašanje je izobrazba, toda takšna, ki bo sposobna predstaviti sliko naravnega sveta kot skupnosti in soodvisnosti posameznih delov. To lahko bolj kot z napornimi razmisleki o večnih resnicah ali z apokaliptičnim strašenjem in grožnjami, z nasilnimi protesti in zažiganjem krzna, z medsebojnimi obtoževanji in nagajani dosežemo z razmišljanji in zgodbami, ki nam prikazujejo delovanje naravnega sveta; pa ne le z razmišljanji in branjem, temveč tudi z aktivnim izobraževanjem v naravi, s t. i. učenjem iz izkustva. ²⁸ Tako bomo najbrž bolj uspešno preobrazili svoje identitete, moralne in osebne, s tem pa tudi potrošniške in siceršnje preference, ki določajo naš način ravnanja.

Leopold nam govori marsikaj; njegova figura pa predvsem tudi to, kako pomemben je filozofski premislek na domala vseh področjih človeškega delovanja in kako pri razmišljujočih ljudeh spontano vznikne in se naveže na miselno dediščino, ko je treba premagati kako težavno zagato. Morda pa je Leopold glasnik pomembnosti filozofije prav zato, ker je bil najprej: gozdar.

²⁸ Za to točko prim. denimo moj tekst: »Educational tourism and environmental ethics: a framework for experimental environmental education,« v: *Annales*, Ser. hist. sociol., 2010, letn. 20, št. 1, str. 169-176.